

Cours de tibétain - sūtra de la pousse de riz - leçon 62

Dans cette leçon, nous abordons la suite de la production interdépendante (ou coproduction conditionnée) intérieure et plus précisément, le rôle que jouent les six éléments que nous avons vus comme condition dans la manifestation des phénomènes.

1. Exercice de lecture

དེ་ལ་སའི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་འདུས་ནས་ལུས་ཀྱི་སྲ་བའི་
དངོས་པོ་མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །ཚུའི་ཁམས་ཀྱང་འདི་
སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་སྲུང་བའི་བྱ་བ་བྱའོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །མའི་
ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་ཐོས་པ་དང་། འཕྲངས་པ་དང་།
འཚོས་པ་དང་། ལྷངས་པ་རྣམས་འདུ་བར་བྱའོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །ཚུང་
གི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་དབུགས་སྲི་ནང་དུ་རྒྱ་བའི་བྱ་
བ་བྱའོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །ནམ་མཁའི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་
གིས་ལུས་ཀྱི་ནང་སྐབས་ཡོད་པར་བྱའོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །ནམ་པར་
ཤེས་པའི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་མིང་དང་གཟུགས་
མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །ལུས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་ནི་
རྒྱུ་འདི་དག་གིས་བསྐྱེད་དོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་རྒྱུ་འདི་
དག་ཡོད་ན་ལུས་སྐྱེ་བར་འགྱུར་རོ། །

2. Repère des particules

[དེ་+ལ་] [ས་+འི་+ཁམས་+གྲང་] [འདི་སྟམ་+དུ] [བདག་+གིས་] [འདུས་+ནས་] [ལུས་+ཀྱི་+སྲ་བ་+འི་+དངོས་པོ་] [མངོན་པར་བསྐྱབ་+པོ་] [སྟམ་+དུ་+མི་སེམས་+སོ།] [ལྷ་འི་+ཁམས་+གྲང་] [འདི་སྟམ་+དུ] [བདག་+གིས་] [ལུས་+ཀྱི་+སྤྱད་པ་+འི་+བྱ་བ་བྱ་+འོ་] [སྟམ་+དུ་+མི་སེམས་+སོ།]

[མེ་འི་+ཁམས་+གྲང་] [འདི་སྟམ་+དུ] [བདག་+གིས་] [ལུས་+ཀྱི་+ཐོས་པ་+དང་] [འཇུངས་པ་+དང་] [འཚོས་པ་+དང་] [སྤངས་པ་+རྣམས་+འཇུ་བར་བྱ་+འོ་] [སྟམ་+དུ་+མི་སེམས་+སོ།]

[རྒྱང་+གི་+ཁམས་+གྲང་] [འདི་སྟམ་+དུ] [བདག་+གིས་] [ལུས་+ཀྱི་+དབུགས་] [ཕྱི་ནང་+དུ་+རྒྱ་བ་+འི་+བྱ་བ་-བྱ་+འོ་] [སྟམ་+དུ་+མི་སེམས་+སོ།]

[ནམ་མཁའ་འི་+ཁམས་+གྲང་] [འདི་སྟམ་+དུ] [བདག་+གིས་] [ལུས་+ཀྱི་+ནང་] [སྐྱབས་ཡོད་པ་+ར་+བྱ་+འོ་] [སྟམ་+དུ་+མི་སེམས་+སོ།]

[རྣམ་པར་ཤེས་པ་+འི་+ཁམས་+གྲང་] [འདི་སྟམ་+དུ] [བདག་+གིས་] [ལུས་+ཀྱི་+མིང་+དང་+གཟུགས་-མངོན་པར་བསྐྱབ་+པོ་] [སྟམ་+དུ་+མི་སེམས་+སོ།]

[ལུས་+གྲང་] [འདི་སྟམ་+དུ] [བདག་+ནི་] [རྒྱུན་འདི་དག་+གིས་+བསྐྱེད་+དོ་] [སྟམ་+དུ་+མི་སེམས་+མོད་ཀྱི།]

[འོན་གྲང་+རྒྱུན་འདི་དག་ཡོད་+ན་] [ལུས་-སྐྱེ་བར་འགྱུར་+དོ།]

3. Vocabulaire

དེ་ལ་	à ce sujet
ས་	terre, élément terre
ཁམས་	élément, domaine
ཀྱང་	aussi, également
འདི་	ceci, ce, cette
སྒྲམ་	penser
ཏུ་	particule syntaxique oblique, marque du complément adverbial
བདག་	soi, je, moi-même
གིས་	particule instrumentale/ergative
འདུས་	rassembler, réunir
ནས་	à partir de, depuis
སྐྱམ་	corps
ཀྱི་	particule du génitif
སྒྲ་བ་	solidité, fermeté
དངོས་པོ་	chose, objet, substance
མངོན་པར་	manifestement, clairement
བསྐྱུང་	accomplir, réaliser
སོ་	particule nominalisante
མི་	négation
སེམས་	penser, esprit
སོ་	particule finale
ཚུ་	eau

སྐྱེད་པ་	recueillir, rassembler
བྱ་བ་	action, activité
བྱ་	faire
འོ	particule finale
མེ	feu
མོས་པ་	mangé (participe passé de manger)
དང་	et, avec
འཇུངས་པ་	bu (participe passé de boire)
འཚོས་པ་	guéri, traité
ཟུངས་པ་	goûté, savouré
རྣམས་	pluriel, tous
འཇུག་པ་	digérer
བར་	particule du terminatif
རླུང་	vent, air
དབུགས་	souffle, respiration
ཕྱི་ནང་	extérieur et intérieur
རྒྱ་བ་	se déplacer, circuler
ནམ་མཁའ་	espace, ciel
ནང་སྐྱུབས་	cavité intérieure

ཡོད་པ་	existence, présence
ནུས་པར་	complètement, entièrement
ཤེས་པ་	conscience, connaissance
མིང་	nom
གཞུགས་	forme
ནི་	particule emphatique
རྐྱེན་	condition, cause
འདི་དག་	ces, ceux-ci
བསྐྱེད་	produire, créer
དོ	particule finale
མོད་ཀྱི་	bien que, malgré
འོན་ཀྱང་	cependant, néanmoins
ན་	si, lorsque
སྐྱེ་བ་	naître, apparaître
འགྱུར་	devenir, changer
རྗེ	particule finale

4. Analyse grammaticale

Première phrase

དེ་ལ་ སའི་ཁམས་ཀྱང་ འདི་སྐྱམ་དུ་ བདག་གིས་ འདུས་ནས་ ལུས་ཀྱི་ སྲ་བའི་དངོས་པོ་ མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་ སྐྱམ་དུ་
མི་སེམས་སོ།

- དེ་ལ་ : locution adverbiale introductive - "à ce sujet", "concernant cela", introduisant le thème du discours sur les éléments.
- སའི་ཁམས་ཀྱང་ : groupe nominal sujet - "l'élément terre aussi", où la particule ཀྱང་ indique l'inclusion dans une série d'éléments qui vont être énumérés.
- འདི་སྐྱམ་དུ་ བདག་གིས་ : construction introductive de pensée - "ne pense pas ainsi: 'moi, je...'", où འདི་སྐྱམ་དུ་ introduit une citation de pensée et བདག་གིས་ représente l'agent avec la particule ergative.
- འདུས་ནས་ ལུས་ཀྱི་ སྲ་བའི་དངོས་པོ་ མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་ : proposition complétive - "après avoir assemblé, je réalise manifestement la substance solide du corps", où འདུས་ནས་ est un gérondif, ལུས་ཀྱི་ སྲ་བའི་དངོས་པོ་ forme l'objet direct complexe, et མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་ est le verbe principal avec sa particule finale.
- སྐྱམ་དུ་ མི་སེམས་སོ་ : proposition principale négative conclusive - "ne pense pas ainsi", où མི་ est la négation, སེམས་ le verbe "penser" et སོ་ la particule finale affirmative.

Deuxième phrase

ཆུའི་ཁམས་ཀྱང་ འདི་སྐྱམ་དུ་ བདག་གིས་ ལུས་ཀྱི་ སྤྱད་པའི་བྱ་བ་ བྱའོ་ སྐྱམ་དུ་ མི་སེམས་སོ།

- ཆུའི་ཁམས་ཀྱང་ : groupe nominal sujet - "l'élément eau aussi", construit avec la particule génitive འི་ et la particule inclusive ཀྱང་.
- འདི་སྐྱམ་དུ་ བདག་གིས་ : même construction introductive de pensée que dans la phrase précédente.
- ལུས་ཀྱི་ སྤྱད་པའི་བྱ་བ་ བྱའོ་ : proposition complétive - "j'accomplirai l'action de cohésion du corps", où ལུས་ཀྱི་ est le complément du nom, སྤྱད་པའི་བྱ་བ་ l'action spécifique (cohésion), et བྱའོ་ le verbe "faire" avec sa particule finale.
- སྐྱམ་དུ་ མི་སེམས་སོ་ : même structure conclusive négative que dans la phrase précédente.

Troisième phrase

མེའི་ཁམས་ཀྱང་ འདི་སྐྱམ་དུ་ བདག་གིས་ ལུས་ཀྱི་ རོས་པ་དང་། འཇུངས་པ་དང་། འཚོས་པ་དང་། རྱུངས་པ་རྣམས་
འདུ་བར་བྱའོ་ སྐྱམ་དུ་ མི་སེམས་སོ།

- མེའི་ཁམས་ཀྱང་ : groupe nominal sujet - "l'élément feu aussi", avec la même structure que les éléments précédents.

- འདི་སྒྲམ་དུ་བདག་གིས་ : même construction introductive de pensée.
- ལུས་ཀྱི་ རྩོམ་པ་དང་། འབྲུངས་པ་དང་། འཚོས་པ་དང་། ལྷུངས་པ་རྣམས་ : groupe nominal complexe objet - "ce qui est mangé, bu, préparé et goûté par le corps", où chaque élément est relié par la particule conjonctive དང་ et le tout est pluralisé par རྣམས་.
- འཇུ་བར་བྱའོ་ : verbe composé - "je digérerai", formé du verbe འཇུ་བ་ (digérer) avec la particule terminative བར་ et le verbe auxiliaire བྱ་ avec sa particule finale འོ་.
- སྒྲམ་དུ་ མི་སེམས་སོ་ : même structure conclusive négative.

Quatrième phrase

རླུང་གི་ཁམས་ཀྱང་ འདི་སྒྲམ་དུ་ བདག་གིས་ ལུས་ཀྱི་ དབུགས་ཕྱི་ནང་དུ་ རྒྱ་བའི་བྱ་བ་ བྱའོ་ སྒྲམ་དུ་ མི་སེམས་སོ།

- རླུང་གི་ཁམས་ཀྱང་ : groupe nominal sujet - "l'élément air/vent aussi", avec la particule génitive གི་.
- འདི་སྒྲམ་དུ་ བདག་གིས་ : même construction introductive de pensée.
- ལུས་ཀྱི་ དབུགས་ཕྱི་ནང་དུ་ རྒྱ་བའི་བྱ་བ་ བྱའོ་ : proposition complétive - "j'accomplirai l'action de faire circuler le souffle à l'intérieur et à l'extérieur du corps", où ཕྱི་ནང་དུ་ signifie "à l'extérieur et à l'intérieur" avec la particule directionnelle ཏུ་.
- སྒྲམ་དུ་ མི་སེམས་སོ་ : même structure conclusive négative.

Cinquième phrase

ནམ་མཁའི་ཁམས་ཀྱང་ འདི་སྒྲམ་དུ་ བདག་གིས་ ལུས་ཀྱི་ རང་སྐྱབས་ཡོད་པར་བྱའོ་ སྒྲམ་དུ་ མི་སེམས་སོ།

- ནམ་མཁའི་ཁམས་ཀྱང་ : groupe nominal sujet - "l'élément espace aussi", avec la particule génitive འི་.
- འདི་སྒྲམ་དུ་ བདག་གིས་ : même construction introductive de pensée.
- ལུས་ཀྱི་ རང་སྐྱབས་ཡོད་པར་བྱའོ་ : proposition complétive - "je créerai les cavités intérieures du corps", où ཡོད་པར་བྱའོ་ signifie littéralement "faire exister".
- སྒྲམ་དུ་ མི་སེམས་སོ་ : même structure conclusive négative.

Sixième phrase

རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་ཀྱང་ འདི་སྒྲམ་དུ་ བདག་གིས་ ལུས་ཀྱི་ མིང་དང་གཞུགས་ མངོན་པར་བརྒྱབ་པོ་ སྒྲམ་དུ་ མི་སེམས་སོ།

- རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་ཀྱང་ : groupe nominal sujet - "l'élément conscience aussi", formé avec la particule génitive འི་.
- འདི་སྒྲམ་དུ་ བདག་གིས་ : même construction introductive de pensée.

- ལུས་ཀྱི་མིང་དང་གཟུགས་མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་ : proposition complétive - "je manifesterai le nom et la forme du corps", où མིང་དང་གཟུགས་ est un terme technique bouddhique signifiant "nom et forme" (nāmarūpa).
- ལྷན་དུ་མི་སེམས་སོ་ : même structure conclusive négative.

Septième phrase

ལུས་ཀྱང་འདི་ལྷན་དུ་བདག་ནི་རྒྱུ་འདི་དག་གིས་བསྐྱེད་དོ་ལྷན་དུ་མི་སེམས་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་རྒྱུ་འདི་དག་ཡོད་ན་ལུས་སྐྱེ་བར་འགྱུར་རོ།

- ལུས་ཀྱང་ : groupe nominal sujet - "le corps aussi", avec la particule inclusive ཀྱང་.
- འདི་ལྷན་དུ་བདག་ནི་ : construction introductive de pensée - "ne pense pas ainsi: 'moi'", avec la particule emphatique ནི་.
- རྒྱུ་འདི་དག་གིས་བསྐྱེད་དོ་ : proposition complétive - "je suis produit par ces conditions", où རྒྱུ་འདི་དག་ signifie "ces conditions" avec la particule plurielle དག་.
- ལྷན་དུ་མི་སེམས་མོད་ཀྱི། : proposition concessive - "bien qu'il ne pense pas ainsi", où མོད་ཀྱི། est une conjonction concessive.
- འོན་ཀྱང་རྒྱུ་འདི་དག་ཡོད་ན་ : proposition conditionnelle - "cependant, si ces conditions existent", où འོན་ཀྱང་ est une conjonction adversative et ན་ une particule conditionnelle.
- ལུས་སྐྱེ་བར་འགྱུར་རོ་ : proposition principale conclusive - "le corps vient à naître", avec la particule finale affirmative རོ་.

5. Traduction littérale complète:

À ce sujet, l'élément terre ne pense pas ainsi: "Moi, après avoir assemblé, je réalise manifestement la substance solide du corps."

L'élément eau ne pense pas ainsi: "Moi, j'accomplirai l'action de cohésion du corps."

L'élément feu ne pense pas ainsi: "Moi, je digérerai ce qui est mangé, bu, préparé et goûté par le corps."

L'élément air ne pense pas ainsi: "Moi, j'accomplirai l'action de faire circuler le souffle à l'intérieur et à l'extérieur du corps."

L'élément espace ne pense pas ainsi: "Moi, je créerai les cavités intérieures du corps."

L'élément conscience ne pense pas ainsi: "Moi, je manifesterai le nom et la forme du corps."

Le corps aussi ne pense pas ainsi: "Moi, je suis produit par ces conditions." Cependant, si ces conditions existent, le corps vient à naître.

6. Traduction littéraire

Les six éléments comme conditions

དེ་ལ་སའི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་འདུས་ནས་ལུས་ཀྱི་སྲ་བའི་དངོས་པོ་མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་སྟམ་དུ་
མི་སེམས་སོ། །ཆུའི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་སྦྱང་བའི་བྱ་བ་བྱའོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །མའི་
ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་ཚོས་པ་དང་། འཕྱངས་པ་དང་། འཚོས་པ་དང་། མྱངས་པ་རྣམས་
འདུ་བར་བྱའོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །རླུང་གི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་དབྱགས་ཕྱི་ནང་དུ་རྒྱ་
བའི་བྱ་བ་བྱའོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །ནམ་མཁའི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་ནང་སྐབས་ཡོད་
པར་བྱའོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ཁམས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་གིས་ལུས་ཀྱི་མིང་དང་
གཟུགས་མངོན་པར་བསྐྱབ་པོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་སོ། །ལུས་ཀྱང་འདི་སྟམ་དུ་བདག་ནི་རྒྱུ་འདི་དག་གིས་བསྐྱེད་
དོ་སྟམ་དུ་མི་སེམས་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་རྒྱུ་འདི་དག་ཡོད་ན་ལུས་སྐྱེ་བར་འགྱུར་རོ། །

Toutefois, l'élément terre ne pense pas qu'il a le pouvoir de manifester la solidité du corps ལུས་ཀྱི་སྲ་བའི་དངོས་པོ་ et de la maintenir ; l'élément eau non plus ne pense pas qu'il a le pouvoir d'agréger les parties du corps ལུས་ཀྱི་སྦྱང་བའི་བྱ་བ་ ; pas plus que l'élément feu ne pense qu'il a le pouvoir de digérer ce que le corps ingère ཚོས་པ་, boit འཕྱངས་པ་, consomme འཚོས་པ་ et goûte མྱངས་པ་ ; ni l'élément air qu'il a le pouvoir de créer les mouvements de l'inspiration et de l'expiration དབྱགས་ཕྱི་ནང་དུ་རྒྱ་བའི་བྱ་བ་ ; ni même l'élément espace qu'il a le pouvoir de créer des cavités སྐབས་ dans le corps, ni enfin l'élément de conscience qu'il a le pouvoir de manifester le nom et la forme མིང་དང་གཟུགས་ du corps. Le corps lui-même ne pense pas que c'est par la combinaison de ces conditions qu'il a été créé. Néanmoins, quand toutes ces conditions sont présentes རྒྱུ་འདི་དག་ཡོད་ན་, le corps est créé.¹

¹ Traduction Philippe Cornu.